

6. Гошовська В. А. Становлення української соціал-демократичної думки кінця XIX початку XX століття: проблема світогляду, національних особливостей, теоретичного осмислення на сторінках преси. — Х. : Основа, 1997. — 422 с. — С. 215—262.

7. Елітознавство
8. Зеров.М. Твори: У 2-х т.— К. : Дніпро, 1910. — С. 363.

Valentina Goshovska, doctor of political sciences, Professor
THE ROLE OF LESYA UKRAINKA IN THE HISTORY OF THE FORMATION OF THE UKRAINIAN SOCIAL-DEMOCRATIC MOVEMENT

The article reveals the role of Lesya Ukrainka — famous Ukrainian activist, leader and Chief of the party, an Ukrainian Social Democrats — in the history of the formation of the Ukrainian social-democratic movement, aimed at fostering a fair independent Ukrainian State, which should be “not blind faith, and gradual persuasion of the people the necessity of socio-political and economic changes in Ukraine through education of the masses of people and nurturing them conscious and thinking of national power”.

Keywords: *the ideals of social democracy, the Ukrainian social-democratic movement, a political polemic*

УДК 321.02:323.2

Мироненко Петро Володимирович
доктор політичних наук

Методологічні основи політичної стратегії і тактики як системи засобів подолання політичної нестабільності

Представлена стаття має на меті проаналізувати джерельну базу та провідні концептуальні підходи щодо проблематики теоретико-методологічного обґрунтування стратегії і тактики як системи засобів подолання нестабільності суспільно-державного розвитку, зважаючи на світові тенденції демократизації та модернізації сучасних політичних систем.

Ключові слова: *перехідне суспільство, політична стратегія, політична тактика, суспільно-політичний розвиток.*

В останні десятиріччя розвиток світової цивілізації позначається надзвичайною динамічністю політичних, соціальних, економічних, соціокультурних відносин, що супроводжується посиленням кризових явищ та суспільно-політичної нестабільності як усередині більшості країн, так і на міжнародній арені.

Перед науковцями та політиками за цих умов постає проблема необхідності вироблення, теоретико-методологічного обґрунтування та реалізації комплексу заходів політичної стратегії і тактики з метою подолання нестабільності суспільно-державного розвитку.

Для України проблема розробки політичної стратегії і тактики державної політики також є вельми актуальною: адже наша країна й досі перебуває у перехідному становищі, що посилює дію названих негативних явищ та вимагає адекватного реагування не лише з боку органів державної влади і політичних лідерів, а й з боку науковців, які мають запропонувати методологію впровадження політичної стратегії й тактики в ситуаціях суспільно-політичної нестабільності.

Дослідження, що присвячені аналізу стратегії і тактики як засобів подолання нестабільності суспільно-політичного розвитку за умов перехідного періоду державності, потребують передусім ви-

вчення теоретичних напрацювань щодо визначення базових науково-методологічних підходів до розуміння сутності політичної стратегії та тактики, а також розгляду специфіки функціонування суспільств перехідного типу з метою їх подальшого переосмислення та вдосконалення. Представлена стаття має на меті проаналізувати джерельну базу та провідні концептуальні підходи щодо проблематики теоретико-методологічного обґрунтування стратегії і тактики як системи засобів подолання нестабільності суспільно-державного розвитку, зважаючи на світові тенденції демократизації та модернізації сучасних політичних систем.

Досліджувана у представленій статті проблематика, попри свою актуальність та затребуваність, у вітчизняній політологічній літературі дістала недостатнє висвітлення.

Серед найбільш ґрунтовних праць українських вчених, присвячених дослідженню стратегії і тактики державної політики в цілому або їхніх окремих аспектів, можна виділити монографічні роботи Г. Почепцова «Стратегічний аналіз. Стратегічний аналіз для політики, бізнесу і військової справи», Б. Кухти «Політична влада та її рішення», А. Пойченка «Політика: теорія і технології діяльності». Названа проблематика також стала основою для

дисертаційних досліджень вітчизняних науковців Н. Сокур та В. Тертички; результати цих праць були використані при підготовці представленої статті. Аналізуючи джерельну базу запропонованої роботи, варто відмітити праці російських вчених С. Зубкова й О. Панова «Політичний розвиток та його рухомі сили у сучасному суспільстві» та Ю. Яковця «Цикли. Кризи. Прогнози».

Для аналізу в суспільних науках часто використовуються теоретичні класифікаційні підходи, схеми та моделі. Методологічні основи сучасної політичної науки пропонують при дослідженні державної політики оперувати такими поняттями, як «політична стратегія» і «політична тактика». Відомий вітчизняний вчений Г. Почепцов є одним з найавторитетніших дослідників проблем політичної стратегії і тактики. Він пропонує наступні відмінності політичної стратегії і тактики:

— стратегія працює у межах багатовимірного простору, управляючи не лише прихильниками, але й противниками, опонентами, а тактика функціонує в одновимірному середовищі, спрямовуючи свої дії виключно на прихильників;

— стратегія працює за принципом багатьох кроків, а тактика передбачає тільки один хід;

— стратегія конструює майбутній і віртуальний простір, а тактика спрямована на сьогоднішній і реальний простір;

— стратегія передбачає зміну точок зору, а тактика — дотримання однієї з них;

— стратегія має спрямовуватися від розширення поля можливостей до розширення поля дій через зміну правил гри [1].

Особливістю політичної стратегії за сучасних умов, надто у кризових ситуаціях, є те, що вона має бути спрямована саме на агресивне зовнішнє середовище, вміти адекватно реагувати на «виклики» та ризики глобалізації. Наявність розробленої та ефективної політичної стратегії є свідченням політичної сили, могутності держави. Якщо держава прагне адекватно реагувати на всі динамічні зміни, що відбуваються у сучасному світі, вона має розробляти систему потенційної стратегії. Г. Почепцов розглядає наступні принципи потенційної стратегії:

— стратегія збільшує «поле бачення» — розширює часові рамки інтересів і можливостей учасників, дає змогу бачити сьогоднішній криз через призму майбутнього;

— стратегія звернена до негативного контексту, адже для вирішення певних проблем необхідна багатоваріантність стратегії;

— наявність стратегії посилює її суб'єкта;

— стратегія не тільки і не стільки плануванням, але й виконанням, тому що реальність важливіша за будь-яку стратегію;

— стратегія як вищий рівень управління може компенсувати недостатність ресурсів, маючи можливості для адаптації;

— стратегія спрямована на визначення пріоритетів, адже ресурсна підтримка можлива лише в обмеженому обсязі [2].

Політична стратегія, безумовно, є найскладнішим і найважливішим елементом політичної діяльності. Стратегія розробляється зазвичай у вигляді програми або платформи центральних

суб'єктів політики (структур державної влади, політичних партій, лідерів), яка відображає специфіку діяльності цих суб'єктів. На думку українського дослідника А. Пойченка, основою розробки політичної стратегії є пошук екстраординарної мети — мети розвитку, найбільш важливої для країни, особливо у кризові періоди, та привабливої для всіх груп населення. Важливою частиною технології політичної діяльності є також політична тактика як сукупність засобів і методів досягнення локальних, тимчасових результатів. Важливість політичної тактики полягає в тому, що саме від вибору тактичних прийомів і заходів, продуманості та системності їхнього застосування багато в чому залежить реалізація всієї стратегічної лінії [3].

Значення політичної стратегії і тактики особливо зростає за умов нестабільності суспільно-політичного розвитку, розгортання кризових явищ в окремій країні, у певному регіоні або у світі в цілому. Розвиток більшості країн сучасного світу є надзвичайно інтенсивним як у політичній, так і в соціально-економічній та культурній царинах діяльності суспільства. Вітчизняні й зарубіжні дослідники зазначають, що в останні десятиріччя загальноцивілізаційні процеси мають перехідний характер, що визначається глибинними закономірностями динаміки розвитку людства в цілому та окремих країн зокрема. Цей перехідний період цивілізаційного поступу спричиняє поширення і поглиблення суспільно-політичної нестабільності у багатьох державах і регіонах світу з різним рівнем політичного та соціально-економічного розвитку. Тому не дивно, що значна дослідницька увага і вітчизняних, і зарубіжних політологів зосереджується на з'ясуванні сутності, основних параметрів та перспектив розвитку суспільств перехідного типу. Так, російський учений Ю. Яковець визначає наступні риси (параметри) перехідного етапу:

— швидкість змін (ті здобутки, які накопичувались протягом тисячоліть і століть, сьогодні можуть змінитися впродовж місяця);

— глибина змін (змін зазнають усі поверхні суспільної піраміди);

— географічні масштаби (нині не існує жодної країни, яка залишилась не включеною у процес змін) [4].

На думку російських дослідників С. Зубкова та О. Панова, структура перехідного процесу, що характеризує нестійкий, змінний чи навіть кризовий стан політичної системи, включає наступні стадії. Перша — це переоцінка існуючих цінностей та ідеалів, яка вказує на кризовий стан політичної системи, на нестабільність суспільно-державного розвитку. Друга — осмислення теперішнього стану політичної системи у контексті минулого й майбутнього. Третя — нове духовно-політичне самовизначення політичної системи, що виявляється через пошук ідейної домінанти (ідеалу) національного розвитку, здатної стати ціннісною базою для інтеграції соціально-політичних сил. Четверта, завершальна, стадія являє комплекс ліквідаційних заходів з метою демонтажу застарілої, архаїчної конструкції політичної системи [5].

Отже, стадії функціонування перехідного періоду в розвитку будь-якої політичної системи передбачають наявність та впровадження в життя цілі-

сного комплексу стратегічних і тактичних заходів державного управління та керівництва. В іншому разі не можна вести мову про подолання нестабільності, вирішення кризових ситуацій у перебігу політичних, соціально-економічних та соціокультурних процесів.

Зміна характеру динаміки цивілізаційних процесів вимагає суттєвих зрушень у функціонуванні політичної системи кожної окремої країни, що має спиратися на ефективне керівництво й управління. Керівництво визначає стратегію, тобто встановлює системні цілі, ідеали та цінності, створює довготермінові програми розвитку, формулює політичну доктрину держави, окреслює основні орієнтири ідеології, визначає час реалізації стратегії та її методи.

Управління ж призначене здійснювати цілеспрямований вплив на все суспільне життя країни, являючи собою свідому діяльність, яка спрямована на реалізацію системних цілей та цінностей, а тому слугує підтримці та формуванню певного політичного й соціально-економічного режиму влади, його захисту. «У цілому можна сказати в загальному плані, що якщо керівництво — це висока політика, то управління — це тактика, це виконання, реалізація планів і завдань, які були сформульовані керівництвом», — вважає вітчизняний політолог Б. Кухта [6]. Він зробив спробу вивести загальні тенденції у керівництві й управлінні політичними системами за умов перехідного характеру людської цивілізації, незалежно від якісної будови та специфіки цих систем. Першою загальною тенденцією, на думку дослідника, є прагнення до рівноваги. Саме існування політичної системи — це «певний перманентний стан дрібних тимчасових рівноваг, які, залишаючись в рамках системних цілей і зберігаючи параметри системи, зазнають в кожний момент постійних змін, тобто порушення мікрорівноваг» [7].

Таким чином, можна дійти висновку, що стратегічною метою функціонування і розвитку будь-якої політичної системи має бути досягнення стану системної рівноваги. Не менш важливою тенденцією у розвитку будь-якої політичної системи виступає принцип розподілу системних цінностей. Практична реалізація цього принципу залежить передусім від характеру політичного режиму. Так, в авторитарних та тоталітарних країнах центральна влада володіє монополією на право розподілу системних цінностей. Спираючись на таку монополію, авторитарна або тоталітарна влада весь комплекс заходів з політичної стратегії і тактики щодо подолання кризових суспільно-політичних явищ формує на основі співвідношення примусу і переконання під час реалізації політичних рішень, заохочуючи апологетів режиму та караючи його супротивників [8]. Отже, політична стратегія за таких умов базується на єдиній меті — самозбереженні владного режиму, незважаючи на рівень його легітимності, а політична тактика фактично спирається на принцип «пряника й батога».

Варто зазначити, що, розглядаючи основні поняття і категорії, за допомогою яких проводиться аналіз соціальної напруженості, нестабільного суспільно-політичного розвитку суспільства і ви-

значаються найбільш ефективні шляхи здійснення державної політики щодо подолання названих явищ, спираючись на методологію політичної стратегії і тактики, можна виокремити такі поняття, як: «соціальна напруженість», «потенціал соціального протесту», «інститут соціального протесту», «потенціал деструктивності настроїв протесту», «форми соціального протесту», «протестні установки», «протестна поведінка» та ін.

Вітчизняна дослідниця Н. Сокур визначає, що «поняття потенціалу соціального протесту характеризує ступінь поширеності в соціумі установок людей на участь у різноманітних масових акціях, а поняття соціальна напруженість характеризує ступінь загрози для стабільності суспільства цього протестного потенціалу».

У широкому, загальнотеоретичному аспекті соціальну напруженість можна визначити як стан суспільства, що характеризується наявністю того або іншого потенціалу деструктивності соціальної організації. Вона реалізується у стихійних формах масової участі в соціально-політичному житті, у масових формах впливу на політику органів влади» [9].

Можна стверджувати, що успішність впровадження у життя системи заходів політичної стратегії та тактики щодо подолання кризових явищ у розвитку політичної системи виявляється передусім саме через здатність (або нездатність) системи державного управління та керівництва максимально знижувати потенціал соціального протесту, мінімізувати рівень соціальної напруженості у соціумі.

Названий напрям розгортання заходів системи політичної стратегії і тактики є надзвичайно важливим, адже нестабільність кризового суспільства — це саме розрив внутрішньогрупової, міжгрупової, соціетальної взаємодії людей, що становить загрозу для цілісності всієї політичної системи. «Протестна активність у перехідному суспільстві в її теперішніх проявах — новий вид прояву соціальної практики, обумовлений проблемами перехідного періоду», — зазначає Н. Сокур.

Контури та вияви інституту соціального протесту значною мірою залежать від тих суб'єктів, що мають можливості й повноваження конструювати оцінки різноманітних подій, а також поширювати думки їхніх учасників. Ідеться перш за все про публічних політиків, представників влади, вчених і журналістів. Останні в цій справі мають значну перевагу, тому що втримують у своїх руках серйозний потенціал соціальної категоризації розширення інформації. ЗМІ також тиражують зразки дій і пропонують суспільству критерії оцінок подій і акцій: вдалі або невдалі, моральні або аморальні, організовані або спонтанні. Важливим чинником, що впливає на характер і рівень соціальної напруженості, виступає також ступінь легітимності вищих органів державної влади.

Низький рівень легітимності влади стимулює створення і розвиток опозиційних ідеологій, сприяє зростанню соціальної напруженості в суспільстві, розгортанню кризових явищ [10]. Таким чином, комплекс заходів політичної стратегії й тактики має формуватися не лише органами державної влади й управління, а й через інституції

громадянського суспільства; важливе місце у цій системі посідають незалежні ЗМІ.

Вітчизняні та зарубіжні дослідники констатують, що всі суспільства, що трансформуються, є підкреслено конфліктогенними, тому для них особливо актуальною виступає проблема конструювання комплексу заходів політичної стратегії і тактики. За цих умов одним з основних завдань постає необхідність зменшення зростаючої соціальної і політичної поляризації, яка розколює суспільство на бідних і багатих, «демократів» і «комуністів», що безсумнівно заважає суспільній солідарності, поглиблює конфлікти. Різка зміна суспільного порядку, навіть якщо в кінцевому підсумку вона і спроможна підвищити ефективність виробництва, демократизувати соціально-політичну систему, також завжди порушує нормальне функціонування соціуму. Ще одна причина конфліктогенності перехідного суспільства полягає в тому, що відбувається руйнування старої системи ціннісних орієнтацій і психологічно важливих точок опори в суспільстві. Це руйнування не може відбуватися без конфліктів, без радикальних змін політичних і особистісних позицій. До того ж причиною соціальної напруженості виступає насамперед надзвичайна конфліктогенність самої держави і суспільства, що реформується [11]. Тому політична стратегія щодо подолання кризових явищ та забезпечення стабільності у таких країнах спрямована не лише на суто політичну царину відносин, але й на відносини у соціальній, економічній, нормативно-правовій, культурній, ідейно-духовній сферах життя суспільства, тобто вона має системний характер.

Досліджуючи взаємозалежність державної політики й соціально-економічних, нормативно-правових, культурних, міжетнічних та інших умов суспільного розвитку, відомий український фахівець з проблем державного управління В. Тертичка підкреслює, що саме ці умови створюють зовнішні межі політики і тому перспективним напрямом наукових пошуків є проблема середовища аналізу державної політики, особливо її соціально-політичний аспект. Державна політика, на думку дослідника, наступним чином впливає на базові сфери життя сучасного суспільства з точки зору визначення та впровадження політичної стратегії.

По-перше, сутність державної політики визначається в її соціальному спрямуванні, яке в політичній організації суспільства виокремлюється в самостійний вид політики. У свою чергу культура, що належить до сфери здійснення та впливу державної політики, спирається на програми, концепції та суспільну систему узгодження духовних інтересів особи, спільноти й суспільства щодо науки й освіти, літератури й мистецтва, соціальних і моральних цінностей, інтелектуального й культурного потенціалу суспільства, а також організаційно-правового забезпечення відносин із приводу виробництва й споживання духовних продуктів, причому як усередині країни, так і у відносинах з іншими країнами, народами. Державна політика у міжнаціональній сфері є також визначальною важливою для аналізу політичної стратегії і тактики: адже ця політика передбачає активну і

цілеспрямовану дію, спрямовану на динаміку суспільного розвитку. Окрім того, зовнішня політика й оборона країни також є базовими структурними елементами державної політики, які варто розглядати з точки зору її системоутворюючих характеристик, що становлять проблемне поле аналізу державної політики.

На переконання В. Тертички, формування політичної стратегії державної політики нерозривно пов'язане з проблемами визначення цілей суспільно-політичного розвитку. «Актуалізація процесу цілевизначення обумовлена базуванням його на суспільних цінностях й обов'язковому визначенні державної стратегії країни.

Загалом визначення чітких цілей державної політики та виявлення наявних обмежень є достатньо складним інтелектуально-організаційним процесом, оскільки цілі є кінцевим результатом, що його намагається досягти державна політика. Для аналізу державної політики характерним є розмежування понять цінності, цілі й завдання, а також її фундаментальних цілей, що фіксуються в спеціальних документах — конституціях чи відповідних законах», — зазначає вчений [12]. Таким чином, цілі держави є не просто необхідною складовою комплексу політичної стратегії; вони також обумовлюють відповідні напрями державної політики.

Для визначення доцільних (оптимальних) цілей у контексті формування політичної стратегії слід враховувати, що цілі одночасно є продуктом і виробничим фактором аналізу державної політики, та виявляти і пояснювати відмінності між цілями й альтернативами політики. В. Тертичка пропонує класифікувати цілі державної політики за двома великими групами: головні (самостійні) й інструментальні цілі — умови, які полегшують досягнення головних (самостійних) цілей. Важливими також є стратегічні обрахування цілі; горизонтальні цілі; вертикальні цілі; діяльність і ефективність програмної мети; зворотний цільовий зв'язок. «Розмежовуючи категорії цілі — заходи — критерії, слід мати на увазі, що взаємозв'язок цілі з результатом загалом дорівнює результативності державної політики і тому доцільним є врахування притаманних цілеутворенню закономірностей», — підкреслює дослідник [13].

Розглядаючи державну політику в широкому розумінні, цей термін можна визначати як вибір державними інституціями між діяльністю та бездіяльністю з розв'язання суспільних проблем.

Дослідження державної політики з точки зору її всебічного аналізу базуються на застосуванні методик ситуативно-аргументованих відповідей на суспільні запити, ризики та обговорення, систематизації, диференціації, критичного підходу і комунікативності інформації. Водночас аналіз державної політики виступає як професійна робота, як послідовно-систематичний аналітичний процес та здатність кваліфіковано його здійснювати згідно з вимогами суспільного розвитку. «Процес розробки й впровадження державної політики є багатограним і різноплановим, тому, досліджуючи його, не можна застосовувати шаблони і кліше, оскільки кожна проблема потребує індивідуального розв'язання», — зазначає В. Тертичка [14].

Таким чином, процес організації та здійснення державної політики, особливо за умов суспільно-політичної нестабільності, потребує розробки та впровадження в життя комплексу заходів політичної стратегії і тактики. Розробка такого комплексу заходів політичної стратегії і тактики повинна базуватися на чітко вибудованій програмі, що має методологічну основу та спирається на певні закономірності при визначенні мети і завдань суспільно-політичного розвитку тієї чи іншої країни. Виходячи з того, що для більшості країн сучасного світу (у тому числі для України) проблема подолання суспільно-політичної нестабільності є надзвичайно актуальною, можна стверджувати, що дослідження, спрямовані на розробку теоретичних та практичних основ політичної стратегії і тактики, виступають особливо важливими як в царині політичної науки, так і у сфері науки з державного управління та потребують подальших пошуків.

Література

1. Почепцов Г. Г. Стратегический анализ. Стратегический анализ для политики, бизнеса и военного дела. — К. : Дзвін, 2004. — 333 с. — С. 23, 25, 44, 141.
2. Там само. — С. 19.
3. Пойченко А. М. Політика: теорія і технології діяльності. — К. : Інститут національних відносин і політології, 1996. — 162 с. — С. 49, 54.

Myronenko P.

Methodological basis of political strategy and tactics system as means of overcoming political instability

Submitted article aims to analyze the source base and leading conceptual approaches to problems of theoretical and practical bases of strategy and tactics as a means of overcoming the instability of the system of social and national development, given the global trends of democratization and modernization of modern political systems.

Keywords: *transitional society, political strategy, political tactics, political development*

4. Яковец Ю. В. Циклы. Кризисы. Прогнозы. — М. : «Наука», 1999. — 448 с. — С. 374.

5. Зубков С. А., Панов А. И. Политическое развитие и его движущие силы в современном обществе: Учебное пособие. — М. : МИИТ, 2000. — 164 с. — С. 42—43.

6. Кухта Б. Політична влада та її рішення. — Львів: ЦПД, 2006. — 240 с. — С. 26.

7. Там само. — С. 26.

8. Там само. — С. 27.

9. Сокур Н. В. Державна політика по зниженню соціальної напруженості у перехідному суспільстві (сфера трудових відносин): Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук: 23.00.02 / Одеська національна юридична академія. — Одеса, 2001. — 17 с. — С. 4—5.

10. Там само. — С. 5.

11. Там само. — С. 6—7, 14.

12. Тертичка В. В. Державна політика: аналіз і впровадження в Україні: Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня доктора наук з державного управління: 25.00.01 / Національна академія державного управління при Президентові України. — К., 2004. — 38 с. — С. 12—13.

13. Там само. — С. 13.

14. Там само. — С. 13.

УДК 32 (100)

Шайгородський Юрій Жанович

доктор політичних наук

Політика як суспільне явище: ключові моменти зміни дослідницьких парадигм

Стаття присвячена висвітленню генези поглядів на політику як суспільне явище, — їх виникненню, становленню й розвитку. *Запропоновано й обґрунтовано авторське бачення ключових моментів зміни дослідницьких парадигм.*

Ключові слова: *політика, генеза поглядів на політику, теорія політичної науки, історія політичної науки.*

За сучасних умов наукова категорія «політика» збагачується новими теоретичними й методологічними підходами. На пізнання сутності, форм і засобів політики спрямовують увагу фахівці різних галузей політичної науки — теорії політики, історії політичних вчень, політичної антропології, психології, соціології, економії, філософії тощо. Це свідчить про те, що політика є багатоаспектним об'єктом пізнання, який розглядається, з одного

боку, як специфічне зовнішнє буття суб'єкта та його свідомості (хоча суб'єкт може бути й актором цієї реальності), а з іншого — як сфера теоретичної і практичної діяльності суб'єктів політики.

Політика як суспільне явище зорієнтована на вирішення широкого кола проблем: політичної влади, організації суспільства, діяльності політичних партій і громадських організацій, взаємодій суспільних класів, соціальних груп, еліт,